

'האי תנא' שאמר רב אשי היינו רבי אליעזר. אבל תנא קמא יכול לסבור מזבח בדרום קאי ואעפ"כ מגיש בקרן מערבית דרומית כי הוא המקום הקרוב ביותר ל'לפני ה'" הגם שאינו מול הפתח. [תדע, שהרי לכל התנאים שאינם סוברים מזבח בצפון, לא שמענו שחטאת העוף נעשית בקרן אחרת]. אבל רבי אליעזר נקט לשחוט בצד דרום ולא במערב ולא על חוד הקרן (כמו שפירש להדיא רש"י בסוטה יד:), הרי שמקיים הכתוב 'לפני ה'" במלואו כששוחט בדרום. ומזה מוכח שלדעתו גם צד דרום הוא מול הפתח, דכוליה מזבח בצפון, הלכך מתקיימים בו שני המקראות במלואם. [ונראה קצת שרבי אליעזר הולך לשיטתו [למאי דגרס רש"י כאן 'רבי אליעזר'. ואולם בסוטה הגרסה בגמרא וברש"י רבי אליעזר. וכ"ה בדק"ס] שאמר (בפסחים סח:): בישוב שני המקראות 'עצרת לה' אלקיך' ו'עצרת תהיה לכם' – או כולו לה' או כולו לכם. הרי ששיטתו להעמיד שני מקראות סותרים ב'או' 'או', ולא כרבי יהושע המקיימם יחד בחציו חציו, וזהו שאמר כאן שמצד שני הכתובים לבדם הוא אמינא או בדרום או במערב. אך משום שאם יעשה בדרום, יקיים בזה גם 'לפני ה'" לכך יש לעשות בדרום דוקא ולא במערב].

'מאי קאמר? אמר רבי אשי: הכי קאמר, בכל מקום היתה כשירה למליקתה אלא זה היה מקומה להזאתה' – לפי פרוש רש"י משמע שזה ששנה התנא 'חטאת העוף היתה נעשית על קרן דרומית מערבית' – הכוונה רק להזאה, אבל המליקה כשרה בכל מקום. וכן מוכח מהסמ"ג (בדין חטאת העוף), וכן כתב הרז"ה (בפירושו למסכת קנים) בהדיא.

אכן הרמב"ם (מעשה הקרבנות ז) כתב שהמליקה היתה נעשית על קרן דרומית מערבית. ונראה שמפרש המשנה כפשטותה, על כל מעשה החטאת. וטעם הדבר, כיון שההזאה צריכה להיות שם מן הדין, לכך גם המליקה היו עושים שם, כדי שלא ישפך בינתיים דם הנפש על הארץ, הגם שהמליקה מצד עצמה כשרה בכל מקום. וזו כוונת הגמרא כאן – בכל מקום היתה כשרה למליקתה – מן הדין, אך כיון שזה היה מקומה להזאתה, לכך גם היתה נמלקת שם (עפ"י זבח תודה. וע"ע טהרת הקדש; חק נתן).

ונראה לדייק כן גם מלשון רש"י (בד"ה מה חטאת) שכתב שחטאת העוף אינה צריכה צפון שהרי נעשית בקרן מערבית דרומית – משמע שפרש גם כלפי המליקה, כי אם המדובר רק על ההזאה, אין כלל שייכות לדין צפון. עוד העירו המפרשים, שמדברי התוספתא מבואר שמלקה בכל מקום בעזרה – כשרה, ואילו ברמב"ם משמע שצריך מזבח דוקא. וכבר נחלקו בדבר הראשונים בריש מסכת קנים. וע"ע שיטמ"ק בהשמטות; תוס' להלן סה. קרית ספר מעה"ק ז; טהרת הקדש קרן אורה סד: סה. מנחת חינוך קכד, א; מקדש דוד סוס"י כה ועוד. ויש גורסים בתוספתא 'במזבח' במקום 'בעזרה'.

דף סד

'שאיין לך קל בעופות יותר ממוראה ונוצה, פעמים שהכהן זורקן יותר מבשלישים אמה' – משמע שאסור לקשור באבן או בכל דבר אחר כדי לזרוק. ואפשר משום שכתוב והשליך אותה – ולא דבר אחר עמה. [ואע"פ שבתורת כהנים דרשו מאתה כמה דברים – גם זאת ניתן לשמוע] (שפת אמת).

ע"ע בשיחות מוסר לגר"ח שמואלביץ (מאמר ה'תשל"א) שהעיר מכאן על ענין 'יחוד הלב' המקנה לאדם כחות בלתי רגילים.

'הני טפי מתלתין וחד הויין' – לפרש"י, היה מולק בראשו של מזבח ולא על הסובב, כי לשיטתו לא היה כבש שמאלי לסובב. ואף על פי שלא היה עומד על הקרן אלא במקום הילוך הכהנים, נמצא אם כן שאינו רחוק מהתחלת הכבש אלא 5 אמות [שהרי כל משך צלע המזבח בראשו הוא 28 אמה, והכבש

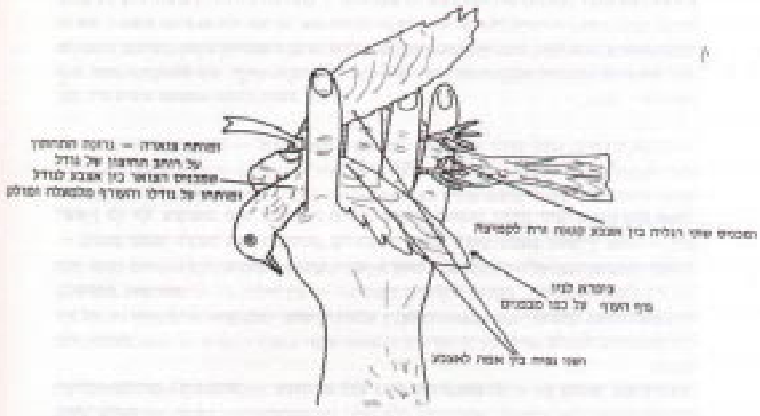
בנוי באמצע, רחבו 16 אמה, נמצא מתחילת הכבש יש 6 אמות עד חוד הקרן לכל צד. הוצא את אמת הקרן עצמה – הרי 5], הוסף את רחבו של כבש (16) – הרי 21. מכל מקום, עדיין הוא מרוחק מבית הדשן כפי מידת האלכסון של 23 על 21 ועוד חצי אמה (של מרחק בית הדשן מהכבש), ועולה יותר מ-31. (אלו תורף דברי רש"י. ע' חו"א יז, ט).

'נסכים שלא יתעשנו...' – משמע שאסור לכסות את הכלי. ואיני יודע הטעם (שפת אמת).

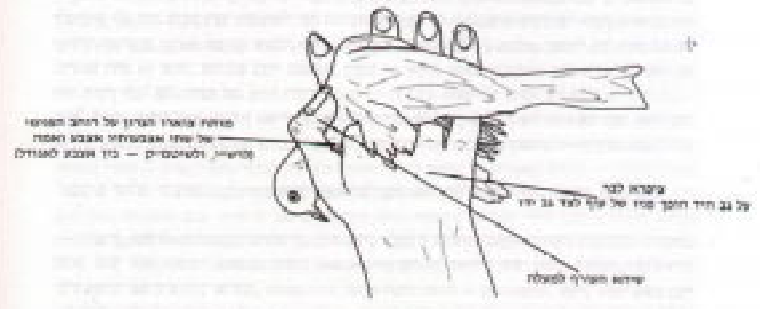
– משמע שלולא הטעמים המיוחדים, היה צריך לעלות בימין ולהקיף עד קרן מערבית דרומית. מכאן סמך למה שציידד במשנה ברורה (קמא סק"ה) שהחזן המוליך ספר תורה לבימה, יעלה דרך ימין אפילו אם היא דרך ארוכה [ורק יחיד הנקרא לעלות לתורה – עולה בקצרה, שצריך למהר משום כבוד הציבור וכבוד התורה. ע"ש בשער הציון. ובשו"ת חתם סופר (ח"א קפז) כתב להוכיח מכאן שדרך ימין עדיפה אפילו כשצריך להאריך, אלא שאין כן משמעות הבית-יוסף. אך להאמור יש לחלק בין שאר מקומות לזה שקראוהו לעלות לתורה].

'ע"ב) אוהו גפיו בשתי אצבעות ושני רגלים בשתי אצבעות, ומותח צוארו על רוחב שתי אצבעותיו, ומולק, וזו היא עבודה קשה שבמקדש' – יש מפרשים (ע' שיטה מקובצת חולין כא. וכיו"ב כתב בספר מקדש דוד כח, ד. וע"ע שלום רב) שמולק באגודל של אותה יד אשר בה הוא אוהו את העוף, כיון שכל העבודות אינן נעשות אלא בימין. ומפני כן היתה זו עבודה קשה. ואילו היה יכול לאחוז ביד אחת ולמלוך ביד האחרת – מה קושי יש בדבר.

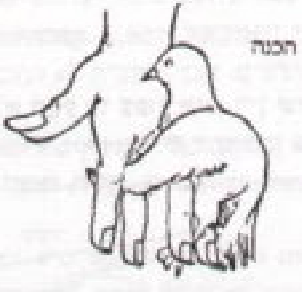
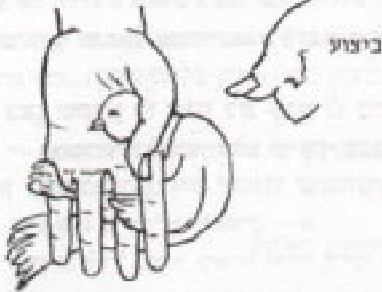
(1)

בסתיו חגא: ציפרא סלבר... -

הציפורים קודמים בתור הנשי 'ציפרא סלבר' ואחרים יצויים המורים על צבע חולין - לוי עוד המעט, כי לוי, פה חלק גדול בן יוד חולין, בחולין.

'במתניתא תנא: ציפרא מלבר...' –

(2)

[שני התרשימים לקוחים מתוך הספר 'שיחת חולין' (איורים ותרשימים ובאורים מפורטים על מסכת חולין לפי סדר המסכת, דף דף), מאת הרב אמת' בן דוד שליט"א, מירושלים].

ואולם יש מפרשים, שהמליקה התבצעה ביד האחרת, הימנית. ולדעתם האחיזה יכולה להעשות בשמאל. כן משמע מפרוש המשניות להרמב"ם. וכן כתב בתפארת ישראל בהקדמתו לקדשים ('חומר בקדש' פ"ו ז).

(3)

התרשים לקוח מתוך הספר 'מאור' (המכיל צילומים ואיורים ובאורים על מסכת חולין והלכות טריפות) – מאת הרב ישראל מאיר לוינגר שליט"א, רבה הראשי של העיר באזל, בשויץ.

תודה שלוחה למחברים הנכבדים על רשות ההעתקה.

'...חוץ מן העולה לשלשה דברים הללו שעולים דרך מערב ויורדין דרך מערב, עולין דרך ימין ויורדין דרך ימין. דרך ימין? דרך שמאל הוא?!...' – יש לשאול לדברי הר' חיים כהן (בתוס' להלן פז: ד"ה אויר) שהיה אויר בין כבש למזבח יותר מאמה, כך שהכבש מסתיים לפני הסובב, אם כן יש לפרש הברייתא ללא כל דוחק, שהיה עולה בכבש דרך ימין כדי לפנות בכבש הקטן [שהיה בימין הכבש הגדול] לסובב, וכשהגיע לסובב היה פונה בו לשמאל, לקרן דרומית מערבית. שהרי לא היה כבש קטן לצד מערב (כמש"כ רש"י בע"א. וכמו שכתבו התוס' לדייק מדקתני שני כבשים קטנים ולא שלשה) וכדי לעלות על הסובב נצרך לילך תחילה לימין. נמצאת הברייתא כפשוטה, עולים למזבח למערב אך בימין הכבש, כדי לפנות תחילה לכבש המזרחי.

ואולם נראה שמלשון הברייתא (סב:) 'נמצא פורח (הכבש) אמה על יסוד ואמה על סובב', וכן מלשון הגמרא לעיל (נד.) 'כנגד אמה יסוד ועל אמה סובב' – משמע להדיא שהכבש עולה על הסובב. ולכן נראה שדאי רוב הכבש פורח ועולה על הסובב, רק בקטע אחד מהכבש עשו הפסק אויר יותר מאמה סובב כדי לקיים מצות זריקה מאותו מקום. וכיון שכן הרי אי אפשר לילך על הסובב ממזרח למערב בדרום המזבח, שהרי הכבש חוסמו, וכשעולה למערב צריך לעלות לראש המזבח.

'עולת העוף כיצד נעשית... ומבדיל' – מרש"י משמע שההבדלה היא חיתוך שני הסימנים, גם אם הראש מחובר עדיין לגוף. ובחטאת העוף – חותך סימן אחד בלבד. ואילו ברמב"ם משמע שמבדיל בעולת העוף לגמרי, ובחטאת אינו מפריד לגמרי [וכן דעת החינוך (קכד) והסמ"ג (לאוין שכז) – עפ"י כס"מ ומנ"ח שם].

וכבר דנו המפרשים בישוב הסוגיה דלהלן ובמסכת חולין (כ) לשיטת הרמב"ם. ע' בלחם-משנה הל' מעשה הקרבנות ז,ו ובשאר נושאי הכלים; קרן אורה כאן ולהלן סה: זבח תודה; יד דוד להלן סה; אבי עזרי (חמישיאה) מעה"ק ז,ו. וע"ע בחדושי הגר"ה על הש"ס בענין חסרון אבר בעוף, בין מליקתו למתן דמו.

'שיסע ולא הבדיל. ואם הבדיל – כשר' – פשטות הלשון מורה שאסור להבדיל, אלא שאם הבדיל לא פסל. וכן משמע בתורת כהנים (ויקרא, דיבורא דנדבה ט,ו). וכן דעת ר"א ממיץ בספר יראים (השלם' שיט. ע"ש בתועפות ראם ובמלבי"ם ויקרא ז), שאם הבדיל – לוקה. וכן דעת בה"ג. ואולם הרמב"ם כתב שאין זו אוהרה אלא מניעה, שאין צריך להבדיל. (ע' בהלכות מעשה הקרבנות ו,כב; ספר המצוות שורש ת. וע' שפת אמת, יד דוד וזבח תודה).

'חטאת העוף שמלקה שלא לשמה, מיצה דמה שלא לשמה... פסול' – פשטות המשנה משמע שהמיצוי מעכב בחטאת העוף, שלכך אם מיצה שלא לשמה – פסולה. [וכן צריך לומר שתנא דידן סובר 'מפגלין בחצי מתיר'. או גם יש לומר שהמשנה נקטה את העבודה האחרונה, אך מדובר שפיגל גם בהזאה. ע' חזון איש יז,ת. וע"ע מנ"ח קמד,ו שהעיר כן על לשון הרמב"ם]. ואולם לדעת התנא (וכן דעת רב הונא. – ע' לעיל נב; מעילה ח ט) שאין המיצוי מעכב, צריך לומר 'היזוד' במקום 'מיצה' (עפ"י תוס' להלן בסוף פרקין ובמעילה ט).

דף סה

'לאכול כחצי זית ולהקטיר כחצי זית – כשר' – אמנם אי אתה מוצא קרבן עוף שיש בו אכילה והקטרה כאחת, שהרי העולה כולה כליל וחטאת העוף כולה לכהנים ואין למזבח אלא דמה, אעפ"כ הוצרך

ב. עבר והזה על המזבח במקום אחר – כשר, ובלבד שיתן מעט מדם הנפש למטה מחוט הסקרא (עפ"י רמב"ם מעה"ק ז, ט. י"א שלפרש"י (סד). צריך שכל ההזאה תהא למטה. ויש חולקים. ע' לח"מ שם ובמפרשים כאן). ויש אומרים שלפי מה שנוקטים כשמואל דשלא במקומו כמקומו דמי, אף אם נתן למעלה מהחוט כשרה, אלא שהבשר אסור באכילה (עתוס' סו.). ויש חולקים (ע' שיטמ"ק שם אות כה; ובה תודה כו:). ויש שכתבו שקרן מערבית דרומית מעכבת (ע' חק נתן וטהרת הקדש).

דף סד

צו. א. היכן היו משליכים את מוראת העוף ונוצתה, דישון מזבח הפנימי והמנורה, ותרומת הדשן?
 ב. הכהן שמלק את עולת העוף במערב המזבח – לאיזה מרחק היה צריך לזרוק את המוראה בנוצתה?
 ג. מהם כיווני העליה והירידה של העובדים במזבח?

א. מוראת העוף (= הופק) והנוצה, דישון מזבח הפנימי והמנורה ותרומת הדשן, כל אלו היו מניחים ב'בית הדשן'; מקום במזרחו של הכבש, מרחק שלשה טפחים ממנו, כעשר אמות ממקום שמתחיל הכבש בדרום. הטעם למקום זה, משום שנאמר אצל המזבח קדמה, אל מקום הדשן – משמע סמוך למקום הירידה מהמזבח, מזרחה אליו. ואולם ריחקהו מתחילת הכבש עשר אמות, כדי שיהא ראוי להשליך אליו בזריקה מקרן דרומית מערבית (עפ"י פירוש הראב"ד ריש קנים). וי"מ שלכך לא סמכוהו יותר אל גוף המזבח, כי אין 'השלכה' פחות מעשרים אמה (עתוס' מעילה יא: ובמפרש לתמיד כה:).

וטעם הרחקתו שלשה טפחים מן הכבש – כדי שהכהן יראה את מקום הדשן בזריקתו את המוראה, כאשר עומד על הסובב. או קבלה היא למשה מסיני, או כדי שלא ישחיר הכבש (ע' ראב"ד קנים שם. ובפירושו לתמיד ובתפא"י. וע"ע קרבן אהרן לתו"כ ויקרא פ' נדבה ז ט).

ב. מרחק זריקת המוראה בנוצתה כאשר העולה נעשית במערב המזבח, היה יותר מל"א אמות [כולל מקום הזורק עצמו] – כמדת האלכסון של כ"ב על כ"ב (כ"ג על כ"א. ערש"י).
 [אמר רבי יוחנן: בא וראה כמה גדול כחם של כהנים, שאין לך קל בעופות יותר ממוראה ונוצה (ודבר קל אין נוה לזרוק למרחוק), פעמים שהכהן זורקם יותר משלשים אמה].
 א. הואיל ואמרה תורה והשליך [ולא 'הניח'] משמע שזורק ממקום שהוא שם (עראב"ד ריש מסכת קנים).

ב. השלכת המוראה לבית הדשן – כשרה בורים או בכהן שאינו מלובש בבגדי כהונה. (וכן מתבאר מתירוץ אחד בתוס' ביומא נט: ד"ה והרי; מנ"ח קטו, כז:).

ג. העולה להקטיר על המזבח, או למתן דמים וכו' – עולה במזרח הכבש (– בימינו), ופונה לימין – מזרחה המזבח, ומקיף את המזבח ויורד במערב-דרום, שכל הפניות אינן אלא דרך ימין. ואולם העולים לניסוך, או לעשות עולת-העוף כשהיא רבתה במזרח, שעשיות אלו בדרום-מערב המזבח הן – עולים במערב ואינם מקיפים את המזבח, אלא חוזרים על עקבם, ממקום שבאו. וטעם הדבר שאינו עולה בימין ומקיף; נסכים – שמא יתעשנו. עולת העוף – שמא תמות בעשן (ולכך חוזרים לעקב – שזו דרך ימין להם, כשפניהם לכיוון המזבח).

לפרש"י, לא היה כבש במערב לעלות דרכו לסובב, הלכך כשעושה עולת העוף במערב היה נצרך לעלות לראש המזבח. והתוס' צדדו לומר שהיה שם כבש. כהן גדול העולה למזבח להקטיר ולנסך, הריהו עולה בימין בלא יין בידו, ומקטיר, וכשמגיע לדרום מערב לנסך מושיטים לו יין ומנסכו שם

צח. א. מהם ההבדלים בין דיני חטאת העוף לדיני עולת העוף?

ב. כיצד מולקין?

א. חטאת העוף:

- א. אינו מבדיל הראש מן הגוף במליקה [ואינו חותך אלא סימן אחד] (ולא יבדיל).
ב. לא קבע בה הכתוב עליונו של מזבח כמקום למליקה. (וישנם ראשונים שסוברים שכשרה בכל מקום בעזרה, כנ"ל).
ג. מזה מדמה ע"י התזה מהעוף עצמו (והזה מדם החטאת. ולא כתיב 'לקח' דמשמע בכלי, וגם לא כתיב 'באצבעו'. או משום יתור 'החטאת', משמע מגוף החטאת עצמה יזה. גם יל"פ שדרשו בגורעין ומוסיפין, כמו 'דם מהחטאת'. עתוס' כאן; קרבן אהרן ויקרא ה).
כשהוא מזה, אוהו בגוף ובראש ומעלה ומוריד בכח והדם ניתן מעצמו (ערש"י ריש מנחות). ויש אומרים שאחיות הראש אינה מעכבת והעיקר להזות מדם הגוף (ע' ראב"ד ריש קנים ובפירושו לתו"כ ה). וי"א שבדוקא יאחזו הראש עמו כדי שלא יתנתק (עפ"י רז"ה קנים. וערש"י חולין כב. ולקושי הלכות כאן).
ד. מתן דמה בתחוננו של מזבח (ימצה אל יסוד המזבח – קיר תחתון שהשיריים שלו מתמצים ליסוד). ה. שיירי הדם שבעוף מתמצים על היסוד ע"י מיצוי ודחיקה על הקיר. (ואין צורך למצות כל דם הנפש, ולכן אין ממצה את הראש. עפ"י תוס' סה. וע"ש קרן אורה וחזו"א יז; אבן האול מעה"ק ז).
ו. אין למזבח אלא דמה, וכולה ניתנת לכהנים.
המזרה ונוצתה של חטאת העוף, כתב הרמב"ם (מעילה ב,ו) שאסור ליהנות מהם אף לאחר מתן דמים (וע' כס"מ וקרית ספר על מקור דבריו. וע"ע רש"ש לעיל לה. ותמורה לד). ויש חולקים (ע' בפירוש הראב"ד לתו"כ ויקרא רפ"ט וקרבן אהרן שם; שטמ"ק לעיל לה. אות ט; חסדי דוד תוספתא מעילה א).
ז. שלא לשמה – פסולה.

עולת העוף:

- א. מולק ומבדיל (ומלק והקטיר – מה הקטרה הראש לעצמו והגוף לעצמו) (והקטיר המזבח; והקטיר אתו), אף מליקה כן).
רש"י מפרש (עפ"י הסוגיא בחולין): חותך שני סימנים. ואילו מכמה ראשונים נראה שמבדיל הראש מהגוף לגמרי.
ב. קבע הכתוב עליונו של מזבח למקום המליקה (ומלק והקטיר. סה.).
ג. אינו מזה את הדם בהתזה אלא ממצהו בלחיצה על קיר המזבח (כ"כ רש"י כאן. ובמנחות ב סע"ב כתב סוחט בין אצבעותיו, והדם מזנק למרחוק. וערש"ש כאן ושם. ונראה שכוונתו שאף זה בכלל מיצוי אבל ודאי אם מגיע בית השחיטה לקיר המזבח הוא מיצוי, וכמו שאמרו להלן פת. 'דמגע להו – הא הואה היא, מיצוי הוא').
ד. מתן דמה בעליונו של מזבח (ומלק והקטיר ונמצה דמו. סה.).

ה. ממצה את כל דמו (ונמצה דמו – כולו), כלומר דם הנפש שבראש ושבגוף, על המזבח. מיצה דם הגוף בלבד – כשרה. דם הראש בלבד – פסולה.

נחלקו הראשונים אם בעולת העוף שפיכת שיירים על היסוד (עתוס' לעיל נד.).
ו. עולה כליל למזבח [מלבד מוראתה עם נוצתה, שמשליך לבית הדשן].
ז. שלא לשמה – כשרה, אלא שלא עלתה לשם חובה.

ב. אחיזת העוף; גוף העוף בתוך כף ידו, גפיו נתונים בין אמה לאצבע, שתי רגליו – בין זרת לקמיצה. מכניס את צואר העוף בין אצבעו לאגודלו, מותח את הגרון מעל האגודל, הצד התחתון כלפי האגודל והעורף מלמעלה, ומולק ממול ערפו (פרש"י: ה'עורף' הוא גובה הראש. 'מול העורף' – למטה לצד האגפים, מקום הרואה את העורף).

במתניתא תנא: העוף נתון על גב ידו, פני העוף כלפי היד, כך שערפו כלפי חוץ. צוארו מתוח על רוחבם הפנימי של שתי אצבעותיו – אצבע ואמה, ומולק.
נחלקו המפרשים האם המליקה נעשית באותה היד שהוא תופש בה את העוף, או ביד האחרת.

דף סה

צט. אלו הלכות דרשו מן הכתוב גבי עולת העוף: והקריבו הכהן אל המזבח ומלק את ראשו והקטיר המזבחה, ונמצה דמו על קיר המזבח... ושסע אותו בכנפיו לא יבדיל והקטיר אתו הכהן המזבחה...?

והקריבו – אפילו פרידה אחת. המתנדב עוף אינו חייב להביא שתי פרידות (שכן היה עולה על הדעת, מדכתיב והקריב מן התרים או מן בני היונה).

הכהן – לקבוע לו כהן (שלא נשוה לשחיטת זבחים הכשרה בזר).

הכהן... ומלק – שתהא מליקה בעצמו של כהן, ולא בכלי כבשחיטה. (ורבי עקיבא פרש: ללמד שזר פסול – אין צריך, שהרי זר אינו קרב למזבח. אלא ודאי בא ללמד שצריך עצמו של כהן. ערש"י).

ומלק והקטיר – מה הקטרה בראש המזבח, אף מליקה שם. וכן דרשו: מה הקטרה, הראש לעצמו והגוף לעצמו [שנאמר ומלק את ראשו והקטיר המזבחה; ושסע אתו... והקטיר אתו הכהן המזבחה], אף מליקה – מבדיל הראש מן הגוף.

ועוד דרשו ומלק לגזרה שוה מחטאת העוף, שהמליקה נעשית מול העורף (ובעצמו של כהן).
ונמצה דמו – כולו (דלא כתיב מדמו. רש"י).

על קיר המזבח – ולא על קיר הכבש, ולא על קיר ההיכל.

ומלק והקטיר... ונמצה – כתב מיצוי לאחר ההקטרה, שלא כסדר המעשים (שאם תאמר במיצוי הגוף לאחר הקטרת הראש, הרי אין מתקיים 'דמו' כולו. רש"י) – ללמד, מה הקטרה בראש המזבח, אף מיצוי בסמוך לו – בקיר העליון.

ק. א. עולת העוף, כיצד והיכן ניתן דמה על המזבח?

ב. והסיר את מראתו בנצתה. כיצד?

ג. שיסוע עולת העוף, כיצד?

ד. סדר המעשים בעשיית עולת העוף, כיצד? אלו מהם מעכבים ואלו אינם מעכבים.